

Proposed Framework which use the Object Oriented Principles in Relational Systems. General Aspects and Principles (Part I)

Lect. Cătălin STRÎMBEI

Catedra de Informatică Economică, FEAA, Universitatea „Al. I. Cuza” Iași

There are some significant theoretical and technological approaches on the issue of object-relational “impedance mismatch” between applications’ abstract model and database structures. Two characteristics of those approaches we think that are questionable: first of all it is so called “flat” nature of relational systems and model, and then there is the drawback of the storage of (object oriented) semantics on the application level, thus severe limiting the data (object) sharing and, at the same time, virtually broking the data independence principle of database systems architecture. In this paper we will try to outline an approach to address to some in a concrete manner.

Keywords: relational data structures design, object oriented principles, SQL3, UML, MDA.

1 Caracteristicile abordărilor obiectual-relaționale actuale

Clasic, obținerea unei scheme de structurare a obiectelor într-o schemă de structuri SQL, considerată de nivel logic, se bazează pe un proces de mapare *obiectual-relațional*, considerat necesar pentru a depăși problemele de „incompatibilitate” dintre cele două paradigme de modelare (orientat obiect și relațional) și dintre cele două niveluri de structurare a datelor (conceptual și logic). Cele două modele fiind considerate inițial incompatibile, sau, în termeni mai „fundamentați”, „irenconciliabile”, respectivul proces este considerat un „rău necesar”, iar pentru fluidizarea și reducerea costurilor de dezvoltare în această privință s-au făcut eforturi atât din perspectiva producătorilor de sisteme de gestiune a bazelor de date („extinderi” orientate obiect, altoite pe sistemele SQL-relaționale existente), cât și din perspectiva dezvoltatorilor de aplicații, care au izolat „procesul” de mapare în instrumente separate, ajungându-se chiar la pseudo-limbaje de lucru cu respectivele supra-structuri de date în măsură să adapteze cele două „medii” considerate conceptual și fizic diferite.

Din punct de vedere teoretic, abordările OR „clasice” propun un set de principii generale pentru a obține o schemă *relațională normalizată în a treia formă* pornind de la un model conceptual orientat obiect, sau cel puțin entitate-relație. Există însă multe compromisuri necesare pentru a implementa rezonabil

concepte cum sunt *moștenirea (relațiile de generalizare și specializare), domeniile enumerative și structurate, asociațiile avansate cu attribute proprii* etc. Toate acestea formează ceea ce este cunoscut ca „impedance mismatch”¹, lucru care constituie de fapt sursa evoluției sau revoluției în transformarea modelului relațional.

Abordarea considerată „ideală” în legătură cu structurile de date reflectând obiecte este surprinsă în sintagma *persistența obiectuală*. De fapt, principala caracteristică care derivă din acest concept se referă la *transparența tehnicii de mapare*, care poate fi tradusă prin minimizarea structurilor suplimentare necesare în procesul de convertire a obiectelor în structuri caracteristice modelului logic al bazelor de date.

O *definiție* coerentă și concisă a persistenței poate fi considerată următoarea: *un obiect persistent reprezintă un obiect care continuă să existe și după încheierea timpului de execuție al programului care manipulează acel obiect* (Budd, 2002, p.579). Prin urmare persistența ar fi de fapt capacitatea de a salva starea obiectelor pe un suport permanent și de a le reconstitui în mod transparent în spațiul de execuție al aplicațiilor.

Mediile de programare orientate obiect oferă implicit facilități de obținere a persistenței printr-un proces numit *serializarea obiecte-*

¹ conceptul de incompatibilitate

lor. În Java, spre exemplu, acest proces se realizează în principal marcând aceste obiecte ca fiind „serializabile”, prin implementarea de către clasele lor a unei interfețe specifice, *java.io.Serializable*. Permanentizarea acestor obiecte într-un fișier este însă delegată unor clase specifice separate *ObjectOutputStream* (scrierea) și *ObjectInputStream* (citirea). Prin urmare, lucrul efectiv cu fișierul sau structura de stocare este delegată altor clase care ascund detaliile fizice. Pentru aplicațiile complexe de întreprindere, în medii multiutilizator, concurente, distribuite, accesate de la distanță, prin browsere Web spre exemplu, acest model de persistență este total nesatisfăcător datorită lipsei mijloacelor implicite pentru gestionarea concurenței, tranzacțiilor etc. Acest tip de facilități sunt asigurate la cel mai bun nivel de performanță prin serverele de baze de date, iar „partea leului” în acest sens o dețin cele considerate (SQL)relaționale.

Prin urmare, din motive practice mai mult decât teoretice, calea de urmat ar fi asigurarea persistenței obiectelor într-o structură sau mediu de stocare SQL-relațional, problema cheie fiind ca acest lucru să se facă într-o manieră la fel de transparentă ca și serializarea obiectelor în fișiere obișnuite. Acest demers ar putea fi sintetizat prin obținerea unui gen de *seriabilizare relațională* a obiectelor gestionate în medii obișnuite orientate-obiect.

Pentru a prezenta succint doar trei caracteristici esențiale, considerate determinante în ceea ce privește incompatibilitatea existentă între mediile orientate obiect de dezvoltare a aplicațiilor și structurile de stocare relaționale, putem sublinia (Ambler, 2000b):

- *accesul* la obiecte/date: paradigma orientată obiect presupune „traversarea” obiectelor prin intermediul referințelor dintre acestea, iar paradigma relațională presupune reunirea structurilor separate (tabelor) prin intermediul valorilor atributelor cu rol de chei străine;

- *identitatea*: paradigma orientată obiect consideră identitatea obiectelor ca fiind independentă de valorile atributelor, paradigma relațională ține cont de cheile primare (eventual compuse) construite pe baza valorii

câmpurilor;

- *ierarhiile*: paradigma orientat obiectă consideră ierarhiile (de moștenire sau de agregare) ca fiind o cale naturală de construire a modelelor, pe când paradigma relațională se consideră că aplatizează ierarhiile, rezultând o serie de structuri relaționale intermediare, care nu reflectă în mod direct obiecte din lumea reală, ci aspecte particulare ale legăturilor (de asociere multiplă, de generalizare, de compunere etc.) dintre acestea.

Aceste considerente stau la baza contestării modelului relațional ca urmare a „limitării” sale semantice. În practică, în funcție de complexitatea aplicației (și oarecum și de abilitatea sau priceperea programatorului) există mai multe *abordări* în ce privește asigurarea (sub)stratului de persistență (Ambler, 2000a):

(1) *Codificarea directă (hardcode) a dialogului SQL*. În acest caz aveam de a face cu încapsularea directă în codul aplicației a codului sau apelurilor bibliotecii suport (API) pentru accesul la baza de date (gen JDBC).

(2) *Crearea unor clase specifice care încapsulează funcționalitatea relațională corespunzătoare dialogului SQL*. Această abordare presupune construirea claselor corespunzătoare suportului pentru persistență astfel încât să încapsuleze în metode specifice codul necesar comunicării (pe baza suportului JDBC) cu sursele de date. Aceste clase vor putea astfel să ascundă detaliile dialogului JDBC și vor fi responsabile de persistența modificărilor instanțelor într-un mod cât mai transparent față de restul contextului aplicației.

(3) *Crearea unui strat robust pentru persistență*. Există mai multe tehnici și tehnologii în acest sens, de la cele considerate mai rudimentare cum ar fi șablonul DAO (Data Access Method), până la cele mai sofisticate care generează dinamic codul SQL și gestionează (sau adaptează) inclusiv aspecte legate de concurență și tranzacții, cum ar fi standardul JDO (Java Data Object) cu implementările aferente, cadrul de lucru open-source Hibernate care a inspirat standardul EJB 3.0.

Fără doar și poate, aceste mecanisme au rezultat din eforturi de conceptualizare și implementare remarcabile și coerente față de

considerentele inițiale de la care s-au dezvoltat. Din punctul nostru de vedere însă, aceste abordări au cel puțin o insuficiență majoră: *portarea mecanismelor de persistență*, constând în logica generală de mapare, regulile de conversie și limbajul de acces pentru respectivele structuri orientate obiect, la nivelul aplicației client. Ca urmare ***toată logica semantică de interpretare a datelor stocate nu mai este disponibilă la nivelul sistemului de gestiune a bazelor de date***. Ca urmare, structurile orientate obiect de organizare a datelor sunt practic nepartajabile la nivelul aplicațiilor ce lucrează cu SGBD-ul aferent bazei de date țintă. Rațiunea separării SGBD-urilor ca o clasă de sisteme separate o reprezintă tocmai necesitatea unificării viziunii și standardizarea accesului pentru toate aplicațiile care procesează respectivele date, cu implicațiile privind integrarea sistemelor informaționale discutate în capitolul 2. **Acesta este principala motivație** pentru care propunem o *abordare alternativă* astfel încât *logica de organizare orientată obiect a datelor* să rămână la nivelul SGBD-ului și astfel, indiferent de natura aplicațiilor (inclusiv platforma de dezvoltare), *partajarea datelor (obiectelor) să rămână efectivă*. În acest sens, înainte de dezvoltarea unui cadru de lucru metodologic am considerat necesară o fundamentare teoretică a acestei abordări propuse.

2. Implicarea ortogonală a principiilor orientate obiect în modelul relațional și standardul SQL3

Ca o reacție la *Object-Oriented Database System Manifesto* (Atkinson et al., 1989), care propunea abandonarea eforturilor de structurare a datelor având la bază modelul relațional în favoarea unui model orientat obiect pur, C.J. Date și Hugh Darwen lansează *The Third Manifesto* (Date&Darwen 1995 și 2000), care se dorește o validare teoretică solidă a modelului relațional în contextul asimilării ortogonale a principiilor orientate obiect. În acest sens, cei doi autori recunosc *tipul* ca fundament al discursului privind structurarea datelor și construiesc în acest sens un model de moștenire atât pentru tipurile simple, scalare, cât și adaptat pentru tipurile compozite,

adică TUPLU și RELATION. În privința tradiției relaționale consacrate, Date și Darwen fac o singură concesie care se dovedește totuși esențială: clarifică conceptul de *atomicitate* în sensul diferențierii nete de cel de *scalabilitate*. Astfel, *scalabilitatea* se referă la distincția între tipurile *încapsulate* ale căror componente sunt eminentamente interne, nefiind expuse direct, dar existând așa-zisele *reprezentări posibile* destinate utilizatorilor, și tipurile compozite sau structurate ale căror componente sunt vizibile și accesibile neîngrădit de către sistem, materializate de fapt în tupluri și relații. De asemenea, în cadrul unui tuplu sau relație, un atribut trebuie să fie *atomic*, adică va presupune o *singură valoare*, dar poate fi de orice tip, prin urmare inclusiv scalar sau structurat - tuplu, relație sau oricare alt tip, inclusiv colecție !

Noțiunea de tip (în special de tip *abstract*) se dovedește esențială și în privința reformării standardului SQL și a sistemelor relaționale comerciale. Astfel, standardul SQL3 urmează, în general, „caracteristicile critice” propuse de către Stonebraker (Stonebraker & Brown, 1999):

1. extinderea tipurilor de bază;
2. obiecte complexe (compozite sau înregistrări, seturi, referințe/pointeri de obiecte);
3. moștenire;
4. sistem de reguli active.

Tipurile complexe propuse în SQL-3 sunt ROW, SET, MULTISSET, LIST. De menționat că tipul ROW se bazează pe noțiunea relațională de tuplu.

În *The Third Manifesto*, C.J. Date și Hugh Darwen definesc un set extins de directive (26 relaționale, 6 orientate obiect, 25 pentru moștenire și subtipizare), împreună cu un alt set de restricții sau interdicții (10 relaționale, 5 orientate obiect) și un set de sugestii (10 relaționale, 5 orientate obiect), toate acestea constituind un model orientat obiect complet cu o solidă fundamentare pentru includerea caracteristicilor *tipurilor de date abstracte* și fără definirea unor noi constructori revoluționari în modelul relațional inițial, dar aplicând cu rigurozitate principiile tipurilor asupra principiilor relaționale existente într-o manieră **ortogonală**.

Prin urmare, **tipurile** de date abstracte sunt folosite pentru a obține un cadru de lucru *consistent și flexibil* pentru modelarea orientată obiect a sistemelor. Majoritatea limbajelor de programare orientate obiect oferă suport pentru tipuri folosind, de regulă, *clasele* ca un mijloc de definire implicit a funcționalității instanțelor tipurilor. Totuși, noțiunea de tip ca specificație este formal mult mai bine reprezentată prin conceptul de *interfață*.

Clasele pot fi privite ca *tipuri* în principal pentru a obține un model orientat obiect a cărui coerență poate fi justificată formal prin intermediul *verificării predicatelor asociate tipurilor*. Deși deciziile de proiectare conceptuală pot fi validate numai în practică, este totuși destul de critică validarea relațiilor logice stabilite între constructorii conceptuali (care se pot regăsi ulterior și în programare) pentru a evita inconsistențele ce pot apărea în sistemul final. Iar acest lucru poate fi realizat doar prin intermediul tipurilor.

Tipurile pot fi privite drept *caracterizând* instanțele clasei corespunzătoare. Ele sunt prezente mai ales în domeniul *proiectării orientate obiect*, ca specificații ale claselor considerate drept un mijloc de implementare al tipurilor. Prin urmare, cel puțin în proiectarea OO, există o nuanță de diferențiere între tipuri și clase: tipurile sunt considerate specificații, iar clasele sunt luate în considerare în implementare. Mai exact, *tipul* corespunzător unei clase este definit în domeniul proiectării OO pentru a defini: *scopul clasei, invariantul (restricția de bază) clasei, atributele clasei, operațiile clasei și condițiile, post-condițiile, definițiile și semnăturile operațiilor* (Page-Jones, 2000).

Pentru a face o comparație preliminară între modalitățile de implementare a tipurilor abstracte prezentate anterior putem face următoarele considerații sintetice:

- În SQL-3 există mai multe categorii de tipuri: *tipurile fundamentale*, considerate ca atomice sau intrinseci (fără a avea componente vizibile utilizatorilor) și extensibile prin intermediul *tipurilor distincte, tipurile de date abstracte* (expunând propriile componente sau atribute, plus identitate, moștenire, polimorfism) și tipurile *colecții* (tipul

ROW, LIST, SET și MULTISSET). Aceste categorii de tipuri sunt folosite în primul rând pentru a defini atributele din antetul tabelor;

- În limbajul D (*The Third Manifesto*) tipurile sunt omniprezente, *scalare* sau *non-scalare (tupluri și relații)* respectând principiile tipurilor abstracte: *împachetare* (tipurile scalare fără componente, dar având reprezentări posibile), componente definite de utilizator (tipurile non-scalare), moștenire și substituibilitate (atât pentru cele scalare cât și pentru cele non-scalare), fără *identitate explicită* însă.

Prin urmare *tipurile* pot fi considerate drept un concept de modelare comun, prezent în ambele câmpuri: *modelul conceptual* (orientat obiect) și *modelul logic* (relațional). Dacă principiile tipurilor de date abstracte sunt aplicate de către ambele modele (conceptual și logic), structura generală a sistemului va fi corectă, iar coerența sistemului modelat va fi atinsă într-un grad înalt dacă *aceleași tipuri vor fi reflectate în aceeași măsură în ambele modele*.

Date și Darwen declară că principala *greșală* care este făcută (și care poate corupe inclusiv eforturile de modelare) este adoptarea *echivalenței între clase și relații (tabele)* (Date&Darwen, 2000, p. 19). După cum am arătat mai înainte, clasele pot fi privite ca tipuri, iar echivalentul tipului în modelul relațional (clasic) este *domeniul* pe care Date și Darwen l-au înlocuit pentru un plus de claritate cu ... tipul. Tabelele reprezintă într-adevăr *structuri de stocare*, și, prin urmare, echivalentul corect ar fi un constructor legat de memorie adică *variabila* definită în contextul SGBD-ului (*variabila relație*). Valorile stocate în acest tip de variabilă constau într-un set format din mai multe valori tuplu, având un antet corespunzător cu cel al variabilei relație. Prin urmare, prima „poruncă” este *să nu se pună semnul de egalitate între clasele din domeniul conceptual și tabelele din modelul relațional* (am detaliat acestui subiect într-unul din paragrafele anterioare). Principalul principiu de mapare poate fi formulat mai corect astfel: *clasele (domeniile sau tipurile) din modelul conceptual vor fi*

mapate pe tipurile existente în modelul relațional (reconsiderat). Acest principiu clarifică în mare măsură problemele legate de „incompatibilitatea” obiectual-relațional:

- *domeniile enumerative și multi-valoare* pot fi reflectate prin *tipurile colecție* (ROW, SET, LIST în SQL3 sau *tipurile generate TUPLU* sau *RELAȚIE* în D);
- *domeniile structurate* pot fi reflectate prin tipurile de date abstracte în SQL-3, sau tipurile scalare cu reprezentările externe posibile, sau tipurile non-scalare (cu propriile atribute definite în antet) generate TUPLU și *RELAȚIE*;
- *generalizarea*: pe cât posibil, dacă respectă principiile subtipizării din teoria tipurilor de date abstracte, trebuie folosite tipurile TAD din SQL3, iar în D principiile moștenirii și

substituibilității au fost aplicate tuturor tipurilor (scalare și non-scalare).

În legătură cu principiul echivalenței obiectual-relaționale, din viziunea propusă de către Date și Darwen, enunțat prin ecuația clasă vs. tip, am putea propune o altă viziune pornind de la următoarea considerație: valorile stocate în structurile bazelor de date ar trebui să reflecte stările obiectelor și, ca urmare, schimbarea stărilor obiectelor corespunde actualizării datelor din structurile bazelor de date. În consecință, obiectele sunt caracterizate prin *variabilitatea* stărilor care reprezintă valori aferente tipului declarat și înscrise în spațiul de stare eventual definit. Concluzia: cel mai bun echivalent pentru obiecte sunt *variabilele*, reflectate în modelul relațional prin structuri de natura atributelor.

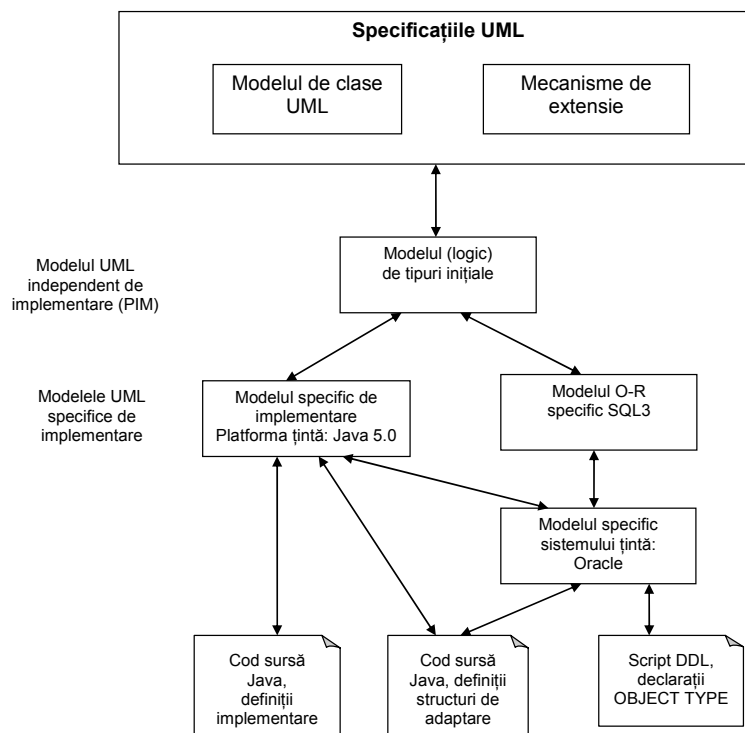

Fig. 1. Arhitectura MDA pentru cadrul de lucru propus

3. Obiectivele și schema de principiu a cadrului de lucru MDA pentru implementarea unui model obiectual-relațional

Obiectivele urmărite prin această propunere metodologică au în vedere:

- modelele dezvoltate astfel să fie cât mai „corecte” din punctul de vedere al logicii semantice, corespunzând astfel, cât mai exact, principiilor sistemului obiectual-relațional ortogonal (vezi paragraful precedent);

- asigurarea portabilității integrale a *tipurilor de date* accesibile, disponibile sau partajabile prin intermediul sistemului de gestiune a bazei de date, dar fără de restricții de implementare referitoare la platformă;

- reutilizarea pe cât mai mult și mai liber posibil a logicii de implementare a tipurilor disponibile global la nivelul SGBD-ului.

În **concluzie**, îndeplinirea acestor obiective ar putea avea, după părerea noastră, alte câ-

teva consecințe importante, pe lângă soluționarea dilemei orientat-obiect vs. relațional, la nivelul sistemului de gestiune a structurilor de (obiecte)date:

- preservarea semantică a schemelor de date (sau obiecte);
- ajustarea corespondenței sau alinierii între *modelul logicii afacerii* (nivelul organizațional) și *modelul logic de organizare a structurilor de date* (sau obiecte).

O schemă preliminară a arhitecturii MDA pe care o propunem în scopul atingerii obiectivelor menționate este prezentată în figura 1.

Descrierea structurală specifică a modului de abordare, ale cărui obiective le-am enunțat anterior, va fi realizată detaliat în următorul articol, unde vom prezenta și principalele strategii de extindere a limbajului UML și, de asemenea, regulile de mapare pentru interpretarea constructorilor propuși.

Bibliografie

- (Ambler, 2000a), Ambler, Scott W., *Mapping Objects To Relational Databases*, Ronin International – White Papers, Octombrie 2000 (<http://www.ambysoft.com/mappingObjects.pdf>)
- (Ambler, 2000b), Ambler, Scott W., *The Design of a Robust Persistence Layer For Relational Databases*, Ronin International – White Papers, Noiembrie 2000 (<http://www.ambysoft.com/persistenceLayer.pdf>)
- (Atkinson et al., 1989), Atkinson, M., Bancilhon, F., DeWitt, D., Dittrich, K., Maier, D., Zdonik, S. *The Object-Oriented Database System Manifesto*, în *Proceedings of the First International Conference on Deductive and Object-Oriented Databases*, pag. 223-40, Kyoto, Japan, Decembrie 1989
- (Date&Darwen, 2000), Date C.J., Darwen H., *Foundation for future database systems: the third manifesto: a detailed study of the type theory on relational model of data, including a comprehensive model of type inheritance* 2nd ed., Addison Wesley Longman, Inc. 2000
- (Fortier, 1997), Fortier, Paul *SQL3. Implementing the SQL Foundation Standard*, McGraw-Hill, 1999